

האם התערב מיסר אלפונסו די לה קבלריה למניעת גירוש היהודים מספרד

Author(s): ח' ביינארט

Reviewed work(s):

Source: *Zion / ציון*, Vol. ספר היובל — ציון , חוברת א', (תרצ"ו-תשמ"ה) נ', pp. 265-276

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70031417>

Accessed: 10/11/2011 17:04

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion /*.

<http://www.jstor.org>

האם התערב מיסר אלפונסו די לה קבלריה למניעת גירוש היהודים מספרד?

מאת חיים ביינארט

א

כידוע נחתם צו הגירוש בגראנאדה ב־31 במאָרס 1492 ונתפרסם ברבים בספרד בראשון במאי אותה שנה. שמועות הלכו באותו הפרש זמנים שדון יצחק אברבנאל ואברהם סניור, 'רב החצר', התערבו אצל הכתר למניעת הגירוש¹. אף ידועה האגדה על תגובתו של תומאס די טורקימדה לשמע המשא־ומתן על ביטול צו הגירוש תמורת תשלום של 30,000 דינרי זהב, וכישלון ניסיונם של דון יצחק אברבנאל ואברהם סניור. אך נשאלת השאלה: האם רק הם ניסו בכוח השפעתם למנוע את הגירוש? שמא היתה התערבות גם מצד גדולי מלכות אחרים למען היהודים. ממכתב אחד ששלח המלך פרנאנדו מגואלופי, במחצית חודש יוני בקירוב של 1492 אל ראשי האינקוויזיציה בסאראגוסה², ניתן ללמוד שעם הפועלים למען היהודים באותם ימים קשים ליהדות ספרד היה גם מיסר אלפונסו די לה קבלריה, בנו של פדרו די לה קבלריה³, ונכדו של בונפוש די לה קבלריה, שיצא מפלל ישראל בעצם ימי ויכוח טורטוסה⁴. ולא רק על כך אנו לומדים מן המכתב; מתחורים לנו פרטים נוספים על פעולתם של האינקוויזיטורים ומהות קשריהם של פרנאנדו והאפיפיור אינוקנטיוס השמיני, כפי שייראה להלן. אף יש ליתן את הדעת לא רק לזמנו של המכתב – על שום סמיכותו הן לתאריך פרסום צו הגירוש והן ליום האחרון שבו הותרה שהותם של היהודים בספרד, ה־31 ביולי 1492 – כי אם גם לתנאים שהשתררו בסאראגוסה לאחר רצח פדרו ד'ארבואס, האינקוויזיטור שבסאראגוסה, ב־16 בספטמבר 1485, והוצאתם להורג באכזריות רבה של השותפים במעשה גופו ובתכנונו ואלה שנחשדו בקשרים עמהם⁵.

- 1 עיין: I. F. Baer, *Die Juden im christlichen Spanien*, II, Berlin 1936, p. 459 [להלן: בער, תעודות]. הוא מסתמך על דברי ר' אליהו קפשאל. עיין: סדר אליהו זוטא, א, ירושלים תשל"ז, עמ' 208; 'בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית [להלן: בער, תולדות], תל־אביב תשט"ז, עמ' 469.
- 2 A. Prieto – C. Alvarez, עיין: *Registro General del Sello*, IX, Valladolid 1965, p. X. ב־15 ביוני הוטבלו שם, בכנסיית גואלופי, אברהם סניור וכמה מבני משפחתו, במעמד המלכים הקאטוליים וגדולי המלכות. ועיין להלן על מסעותיהם.
- 3 הוא מחבר הספר *Zelus christi adversus judaeos*. עיין בער, תולדות, מפתח.
- 4 מספרו וסימול: BM MS 12, 860 fol. 13r, והוא נתגלה לנו באוספי המוזיאון הברטי.
- 5 עיין: H. C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, I, Philadelphia 1906, pp. 250 ff.

באותם ימים היה מיסר אלפונסו די לה קבלריה סגן הקנצלר של מלכות אראגון, כלומר הממונה על כל האדמיניסטרציה במדינה זו, וברי שהוא, איש אמונו ונאמנו של המלך פרנאנדו⁶, נתון בחשדות כבדים כמתייחד ומקיים מצוות תורת משה בסתר ותומך ביהודים. מן הדין איפוא לשוב ולבחון את הדברים והשמועות שנפוצו עליו, ההלשנות והעדויות שנמסרו עליו בבית דין האינקוויזיציה של סאראגוסה וזיקת הדברים אל המכתב הנ"ל, כדי לעמוד על טיבו של מיסר אלפונסו ודרכו בהנהגת המדינה ויחסו לאחיו לשעבר.

ב

בתקיפות רבה ניצל המלך פרנאנדו את מעשה רצח האינקוויזיטור בסאראגוסה וסמכות רחבה ניתנה לאינקוויזיטורים לפעול בכל חומר הדין. בסאראגוסה גבר הלחץ על האנוסים ועל צאצאיהם של מומרים שונים. רבו העדויות והמסירות, ובין המעידים היו גם יהודים. עוד בשנת 1484 כפה פרנאנדו על רבני ישראל להכריז חרם בבתי כנסיות, שכל יהודי היודע על אנוסים שקיימו מצוות עליו להופיע לפני בית דין האינקוויזיציה ולהעיד על אותם אנוסים, אפילו אם אותם יהודים שיתפו את האנוסים הללו בקיום מצוות⁷. הובטח לאותם יהודים שיהיו פטורים מכל עונש, אלא שממילא לא היתה לאינקוויזיציה כל יוריסדיקציה על יהודים. בעניין זה מעניינת עדותו של ר' לוי בן שם טוב, שהעיד ב־30 באפריל 1492 במשפט מיסר אלפונסו די לה קבלריה וסיפר כיצד יעקב חזן, אחד ממוקדמי הקהל בסאראגוסה, פנה אליו, בעניין החרם, ותשובתו היתה שכדי להציל את העדה או העם מותר לו לעבור על החרם⁸. זמן לא רב לאחר רצח פדרו ד'ארבואס החלו להצטבר ברשומות בית דין האינקוויזיציה בסאראגוסה עדויות על מיסר אלפונסו די לה קבלריה⁹. ברם, חייבים אנו להדגיש שמיסר אלפונסו לא נחשד כלל בקשר לרצח האינקוויזיטור, ועל אף קשריו ההדוקים עם פרנאנדו, אם היה נמצא עליו שמץ של עדות, לא היה יוצא נקי. להערכת מצבו של מיסר אלפונסו חשוב סדר העדויות, אף על פי שרישומם בתיק לא נעשה לפי סדר הזמנים של מסירתם¹⁰. ראשון העדים היה שלמה עליסה (Salomon Aliça), יהודי מסאראגוסה, שהעיד בעירו ב־18 באוקטובר 1485. עד זה סיפר על חלוקת הירושה שהשאיר אחרי אביו של מיסר אלפונסו, פדרו די לה קבלריה. בנבנשתי די לה קבלריה, יהודי תושב סמורה שבקאסטיליה, תבע את

6 הוא עמד בראש הקורטס שנתכנס בסאראגוסה באפריל 1484, שאותו ניהל משמו של פרנאנדו מלך אראגוניה. אף היה קשור בייסוד האינקוויזיציה בסאראגוסה. עיין: J. Amador de los Ríos, *Historia social, política y religiosa de los judíos de España y Portugal*, Madrid 1960, p. 691.

ועיין גם בער, תולדות, עמ' 406.

7 לצו עיין בער, תעודות, א, עמ' 911.

8 עיין עוד להלן, וכן בער, תולדות, עמ' 436.

9 תיק משפטו מצוי בספרייה הלאומית בפאריס, וסימולו MS 74, 75. Fonds espagnols. את העדויות החשובות פרסם בער, תעודות, ב, עמ' 449–459, והשווה שם משפטים של חיימה די לה קבלריה ופליפי די לה קבלריה (עמ' 460–467).

10 ניתחנו כאן את העדויות לפי זמן מסירתן.

חלקו בירושה ובמקומות בבתי הכנסת השונים שבסאראגוסה שהיו בבעלות משפחת הנפטר. הוא הגיש על כך תביעה משפטית. המקומות שבבתי הכנסת היו בבית הכנסת הגדול (Mayor) ובכמה בתי כנסת אחרים ואלו נחשבו נכסים שעברו בירושה¹¹. סוף שנתפטר עם מיסר אלפונסו וקיבל ממנו כמה מסכתות וספר מקרא בעברית. ברם אין כל ספק שספרים יהודיים נוספים נשארו ברשותו של מיסר אלפונסו אף לאחר מכן, שכן במשאומתן שקיים בביתו עם ליאון גאליור (León Gallur) בשנת 1478 בעניין סיוע להסדרת היטל השישה על הבשר הפשר טען נציג הקהילה, שעל היטל זה להיות לטובתה של הקהילה. ואז נשבע מיסר אלפונסו על ספר תורה עברי ובנוסף שבועה יהודי שהוא מוכן לסייע לקהילה בתנאי שיקבל כשכר לפעולתו 100 פלורנינים במטבע זהב¹². ואכן הסכימה הקהילה לשלם לו סכום זה. אין להטיל ספק בחשיבות ההכנסה שהיתה לקהילה מן המס והסכנה שהכנסה זו עמדה להינטל ממנה, כדי שתגייס לעזרתה את מיסר אלפונסו. לענייננו חשוב כאן גם יחסו של מיסר אלפונסו ליהדות ולשבועה היהודית. על מציאות ספר המקרא בביתו והשימוש בו מלמדת גם עדותו של המומר תומאס גארסיה, שהעיד בסאראגוסה ב־4 במארס 1488 כיצד ראה את היהודי Michel de Bonaboya, יהודי מסיציליה, נכנס לביתו של מיסר אלפונסו. הלה קיים שיחה עמו ועם חיימה די לה קבלריה, ומיסר אלפונסו שמע קריאה מספר מקרא בעברית, שאותה קרא די בונאבויה¹³. לא אחת נתבטא לפני אנוסים ויהודים באהדה על היהדות¹⁴. משה חנינאי, עושה נרות, בנו של קרשקש חנינאי, תושב אראנדיגה, העיד ב־6 במארס 1488 וסיפר כיצד בטוח היה מיסר אלפונסו באמונתו שלא נשקפת לו כל סכנת חיים, כאשר ניסו להתנקש בחייו, משום שהוא נשא עמו קמע עברי שנתן לו רב זקן מסיציליה¹⁵. ברם, יש עניין מיוחד בעדותו של משה חנינאי אדרת, סוחר יהודי תושב אראנדיגה,

11 תיזכר כאן החרמת מקומו בבית הכנסת שבליסבון של דון יצחק אברבנאל על ידי המלך ז'ואן השני כאשר ברח דון יצחק לקאסטיליה.

12 '... tomo una Biblia judiega que tenia alli en su estudio y abriola, y alli donde estaban los diez mandamientos de la Ley de Moysen puso las manos entramas, y tubiendolas asi puestas dixo a este testigo: ¿Tu crees en estos?, mostrandole los dichos diez mandamientos. Y este testigo dixo: Si. Y la hora el dicho micer Alonso de la Cavalleria dixo y fizo juramento de esta manera: Pues yo juro en estos diez mandamientos de tener Mosse) vos verdad y faserlos ganar' ב, עמ' 452, והשווה עדות משה חנינאי (Aninay Thora, que nonse acuerda bien este testigo si era Biblia o Thora, mas de que es cierto, era lo uno o lo otro, lo qual saco debaxo del tablero donde el estava, y asi por su consejo y en su poder juro de fazerlo asi' (בער, שם, עמ' 456 ואילך)

13 עיין: בער, תעודות, ב, עמ' 455: '... y ay adelante por las palauras que el dicho jodio le dixo: 455: concebio que ad algunos conversos devia leer la Biblia y que devian ser de los que oyan el dicho micer Alonso y Gaspar de Santa Cruz, por la frequentacion grande que el dicho jodio tenia en casa del dicho micer Alonso'. על די בונאבויה נאמר שעלה לירושלים ונתאסלם.

14 ראה למשל עדות פרנציסקו פאליור, שניתנה ב־12 בינואר 1486 בסאראגוסה. עיין בער, תעודות, ב, עמ' 449.

15 '... Vet ahi essa nomina que me dio el rav viejo ciciliano, rabi que teniades en esta aliamia, fecha a mi nombre y contra enemigos' (בער, תעודות, ב, עמ' 453)

שהעיד בקלעתאיד ב־20 בנובמבר 1489. בעדותו סיפר כיצד מנע ממנו מיסר אלפונסו בשנת 1474 להתנצר, כאשר היה העד כבן י"ד שנים. העד נמצא אז בהליכי משא־ומתן על המרתו עם כמה כמרים, בסיוע דודו פדרו די ראוס (Reus), אחי אמו סְטִי די אדרת. באקראי פגש העד את אביו בשוק בסאראגוסה, ומשנודע הדבר לאביו הלקהו וסגר אותו במבצר היהודים במשך חמישה־עשר יום ולאחר מכן נטלו עמו לביתו של מיסר אלפונסו והלה מנע ממנו את ההמרה. משניסה בשנית לצאת מכלל ישראל וברח בסיוע נוצרים, הוחזר לביתו והושם על ידי אביו במאסר במבצר היהודים. עתה שהה שם שישה חודשים כשהוא אסור בשרשרת. בהתייעצות נוספת יעץ מיסר אלפונסו לאביו להשיאו או להחזיקו במאסר עד שימות. האב שמע לעצתו והשיאו באראנדיגה לנכדתו של יוסי די אוקלס (Ucles). העד עזב את העיר ונשתקע בסאראגוסה ושם קיים מגע ישיר עם מיסר אלפונסו, שיעץ לו, לפי דברי העד, כיצד להתחמק מן ההבטחה שנתן לכמרים להמיר את דתו:

ואל לך לפחד מהם, אפילו אם הם יאסרו אותך, ושיאמר להם שלא אמר זאת מלבן, כי אם כדי להרגיז את אביו. ואם ישאלוהו אם הוא מוכן כעת (להמיר), שישב בשלילה, ושהוא רוצה למות באמונתו ולחיות כפי שחיים קרוביו ומעולם לא היה ברצונו להמיר וכי אמר זאת משום שאביו נהג בו שלא כשורה. והשאר אותן בדעתך ואל תפחד שיעשו לך רעה¹⁶.

בדברים אלה יש האשמה כבדה ביותר נגד מיסר אלפונסו לא רק על צעדיו למניעת העד מלצאת מכלל ישראל. מתברר לחלוטין גם יחסו שלו להמרה, ולא כל שפן בכוחנו ללמוד על תקיפות דעתו, ומסתבר גם שכך היתה דרכו בעניינים אחרים. העד הוסיף וסיפר כיצד מיסר אלפונסו איים עליו שאם לא יתנהג כפי שמיעצים לו הנה אביו העבירו כבר מן הירושה, ו'לא תירש דבר מנכסיו, ומוטב שתהא דָּבֵק באמונתך הטובה, במקום שאתה ואשתך תקבצו נדבות בבתי מחסה, ואל תחשוב שיש לך זכות ירושה בנכסי אביך, ועתה נשק את ידי אביך ועזוב את השגעונות וההמצאות שבראשך'¹⁷. לקמן, משהסכים העד לדברי השכנוע של מיסר אלפונסו ונתפשר עם אביו, נשבע בשבועה יהודית לפני מיסר אלפונסו על ספר מקרא או חומש.

16 '... Pues seras buen jodio, mira ya que has de tener buen seso, que ya eres casado, e porque te quiero bien por amor de tu padre, te digo que no ayas temor de nada, aunque te tomen preso, sino que respondas, que si te diran, por que te querias fazer christiano y no lo has fecho, responde que no lo dezias de coraçon, sino por fazer enojo a tu padre, y si te diran, si lo quieries ahora, di no, que en tu ley buena quieras morir y bevir como los tuyos, e que nunca le tuviste en voluntad sino que lo hazias, porque te maltratava tu padre, y tu tien firme en este y no hayas miedo que te puedan fazer mal...'. (עמ' 458-456).

תיאור זה חשוב הוא לעצם דרך ההמרה והוא מלמד על מקרים שככל הנראה היו מתרחשים.
17 '... que yo te quiero avisar por si el contrario diras, que tu padre ya te ha desafilado en poder de Anthon Mauran, e no alcançarias nada en sus bienes, y así mas te vale estar firme en tu buena ley y con tu muger y no andar en el ayre e yr pobre por spitales' (בעמ' 458).
העדות מפרטת פרטי שיחה מדוקדקים וקשה להניח שמיסר אלפונסו עשה רק את רצון קרשקש חנינאי, אבי הצעיר, וניסה לשכנע את הבן שלא ימיר דתו. אנטון מאורן הוא נוטריון בסאראגוסה.

למחרת השבועה נאסר העד לפי צו האינקוויזיטור על ידי הנזירים הדומיניקנים והוא שב ונחקר על ידי האינקוויזיטור פראנקו. אך הוא נהג כפי עצתו של מיסר אלפונסו והוא הוחזר לביתו בשכונה היהודית¹⁸. הדעת נותנת שעד זה נשתמד בסופו של דבר. ואף על פי שקיים קושי מסוים, שכן לפי הנוהג שנהגו במומרים הובא כמעט תמיד שמם הנוצרי החדש ורק לעתים נדירות הוזכר בתיקי האינקוויזיציה שמם היהודי של המומרים, בכל זאת מתקבל הדבר על הדעת, משום שלפי העדות פג פחדו מאביו וממיסר אלפונסו. דומה עלינו שדווקא עדות זו קשה היה על מיסר אלפונסו לבטלה במעמדות הסניגוריה של משפטו, ומה גם שמשם חנינאי אדרת מסר בעדותו כיצד אחיו של מיסר אלפונסו, חיימה די לה קבלריה, ששימש סלמדין בסאראגוסה, איים עליו בשם המלך וציווה עליו לשמור את לשונו, אחרת ישלם בחייו. אך מכיוון שלצדו עומד מיסר אלפונסו אל לו (לעד) לפחד מן האינקוויזיטורים¹⁹. אין כל ספק בנוגע ליחסים ההדוקים שמיסר אלפונסו קיים עם אביו של העד קרשקש חנינאי אדרת, שכן לחג הסוכות השאיל לו מיסר אלפונסו מפה גדולה, ובחג הפסח שלח לו קרשקש מצות²⁰. מיסר אלפונסו ראה בהתנהגותו של משה חנינאי אדרת מעשה של כפיות טובה²¹. נראים הדברים שבעקבות המתיחות הרבה שנשתררה בסאראגוסה כתוצאה מחקירת רצח האינקוויזיטור פדרו ד'ארבואס וההתחקות אחרי אנוסי סאראגוסה נתון היה מיסר אלפונסו בדאגה לעצמו. אותם ימים הצליחו כמה מצאצאיהם של מומרים רמי מעלה שיופקע עניינם ממסגרת סמכותה של האינקוויזיציה ותתאפשר מחדש החזרתם אל חיק הכנסייה. ב־28 באוגוסט 1488 וכן ב־20 באוקטובר הוציא האפיפיור אינוקנטיוס השמיני לשם כך בולה ובריווי²², שפטרה את מיסר אלפונסו מחשד המעורבות ברצח פדרו ד'ארבואס²³. אותם ימים היו עדים שהעידו כאילו שלחו גבריאל סנצ'ס ואלפונסו די לה קבלריה ממחנה חצר המלך בקורדובה אל אחיהם שבסאראגוסה מכתב בכתב סתרים ובו הפצרה שיהרגו את פדרו

18 '... y así en conclusion fue pronunciado en favor de este testigo, absolviendolo y remitiendolo a su juderia' (בער, תעודות, ב, עמ' 458)

19 '... jodio, ¿vives aun en esa aldea de don Pedro? Dixo este testigo: Si. Entonces dixo el dicho don Jaime de la Cavalleria: Pues guarda que te mando de parte del señor rey, que aunque sepas algo de micer Alonso, que te calles tu lengua, sino no te va sino la vida, que tu teniendo a micer Alonso no te cumple aver miedo de los inquisidores. Agora guarda bien lo (458) (בער, שם, עמ' 458) que te he dicho y mandado, sino cree que tu persona lo pagara'

20 'una manta grande de salvajes' (בער, שם, עמ' 458)

21 עיין עדות שלמה אבן לופיאל (Salamo Abenlopiel), בער, תעודות, ב, עמ' 458–459. העיד ב־3 בפברואר 1491. העד היה תושב אראנדיגה.

22 ראה: F. Fita, *La España Hebrea*, Madrid 1889, pp. 140 ff. והשווה שם, עמ' 142, הבריווי שניתן לאינקוויזיטורים ב־14 באוקטובר 1489, שאכן חידשה את סמכויותיהם אך גם אישרה מחדש את סמכותם של המלכים הקתוליים בנידון זה. עיין גם B. Llorca, *Bulario Pontificio de la Inquisición Española* [= *Miscellanea Historiae Pontificiae*, XV], Roma 1949, pp. 161 ff. והשווה גם אמדור די לוס ריאוס (לעיל, הערה 6), עמ' 696, הערה 1.

23 ב־15 ביולי 1485 התיר אינוקנטיוס לאינקוויזיטורים להחזיר בצנעה לחיק הכנסייה אישים רמי מעלה שחזרו בתשובה. ב־15 בפברואר 1486 התיר קבלה לחיק הכנסייה של חמישים אישים על דעת האינקוויזיציה בסאראגוסה. עיין בער, תולדות, עמ' 445 והשווה פיטא, שם, עמ' 128–130. הבולה מצויה בתיק המשפט 97–99. fols.

ד'ארבואס. במכתבם הבטיחו להם שהמלך יעמוד לצדם, 'רק המלכה בגאווה ואותו בן שטן, תלמידו של האנטיכריסט, הפריור מסנטה קרוס הם למכשול'. וכבר הצביע בער שיש לראות עדות זו במשפט חיימה די מונטיסה כעדות שקר²⁴. היסוד האמיתי היחידי במכתב הוא הימצאות השניים במחנה חצר המלך בקורדובה. יש לציין שבכל זאת ראה מיסר אלפונסו די לה קבלריה צורך להתגונן אף מפני שמועות אלה. לאמצעים אלה עוד נשוב להלן.

בית דין האינקוויזיציה בסאראגוסה הוסיף לצבור עדויות נגד מיסר אלפונסו. חייט יהודי בא בימים בשם שלמה אבן לופיאל (Salamo Abenlopiel) העיד ב־3 בפברואר 1491 וסיפר כיצד התבטא לפניו מיסר אלפונסו לפני כעשרים חודש (דהיינו באפריל 1489) בהיותו בחאין על אותו משה חנינאי אדרת כיצד מנע ממנו להתנצר והוא שגרם לכך שקרוביו שלו (של מיסר אלפונסו) נאסרו עתה על ידי האינקוויזיציה בסאראגוסה. ב־30 באפריל 1492 הזדרז להופיע לפני האינקוויזיטורים שבשם ר' לוי אבן שם טוב וסיפור ארוך בפיו מוידויו לפני יעקב חזן, אחד ממוקדמי סאראגוסה, על דרכו היהודית של מיסר אלפונסו²⁵. מיסר אלפונסו 'הוא (ליהודים) כאב, ואף על פי שהוא מתנגד לנו בפומבי אנו יודעים שהוא מסייע לנו בחשאי'²⁶. הוא שיעץ להם לראשי הציבור היהודי בהסכם עם המלך בענייני הריבית לעמוד בתוקף ולהסתמך על הפריבילגיות והפוארוס שיש לציבור היהודי שבסאראגוסה. לדבריו אין הם יודעים כיצד לנהל משא־ומתן, ו'צר לי שעל שום שגעונותיכם אני יכול לעזור לכם'²⁷. הוא היה בעיניהם 'יהודי ממש'²⁸; חיי היהודים שם תלויים בו²⁹. מסתבר איפוא, שבדברים אלה ביטא העד את תחושתם של יהודי סאראגוסה, ככל 'יהודי מלכות אראגון, וכבר תוארו הדברים לעיל בעניין התשלום שקיבל מן הקהילה כדי לסייע לה בוויכוח על תשלום השישה³⁰.

עדות חשובה על מיסר אלפונסו היא של ליאון אלפרנג'יל, חייט יהודי של בגדי גברות, תושב סאראגוסה, שהעיד ב־7 במאי 1492³¹. לפיה מתחזרת ידידותו של מיסר אלפונסו עם ר' יצחק די ליאון, הרב הנודע, שעמו קיים מיסר אלפונסו שיחות בשנת 1482 בקירוב.

24 עיין בער, תולדות, עמ' 434, 544, הערה 63, וכן: M. Serrano y Sanz, *Orígenes de la dominación española en américa*, Madrid 1918, pp. 162, 509 ff., 514. הדברים חוזרים במשפט אלפונסו די לה קבלריה.

25 לעדות עיין בער, תעודות, ב, עמ' 450–452, וכן תולדות, עמ' 434 ואילך, והשווה הערת בער על העד, שם, עמ' 544, הערה 64 וכן בתעודות, ב, עמ' 459.

26 '... que de continuo le havemos tenido por padre y ahunque muestra que nos contradize en lo publico, sabemos que nos ayuda en lo secreto' (בער, תעודות, ב, עמ' 450)

27 '... duelome de vosotros y por vuestras locuras no vos puedo ayudar' (שם)

28 'jodio matmas, que quiere dezir jodio propio' (שם)

29 'de cierto que la vida nuestra dependia del dicho micer Alonso' (שם)

30 לעדות ליאון גאליור (Gallur), תושב סאראגוסה, שהעיד ב־1 במאי 1492, עיין בער, תעודות, ב, עמ' 452. גאליור היה בשנת 1478 אחד ממוקדמי הקהילה. שמואל אבן לופיאל ויוסי אלי היו שני המוקדמים האחרים. עיין בעדות, שם. והשווה סיראנוראי־סאנס (לעיל, הערה 24), עמ' 193, הערה 3. קהילת סאראגוסה שילמה למיסר אלפונסו, בשנת 1486, סכום של 200 סולידים במטבע של חאקה. ועיין הערת בער שם, שם.

31 עיין בער, תעודות, ב, עמ' 452–453.

בידידות זו תיווך אסטרוק חנינאי, ייתכן קרובו של קרשקש חנינאי אדרת, שדרכו היהודית תוארה לעיל. העד שיער שהללו האריכו בשיחותיהם בעניין מחלוקת שהיתה בין ר' יצחק די ליאון ור' יצחק זאיית על איסור החלב שברגל הבהמה³². איננו צריכים להאריך בעניין הלכתי זה, וכבר תואר הדבר בפרוטרוט על ידי י' בער ז"ל³³.

באותם ימים, כאשר נתפרסם צו הגירוש ברבים, נמצא כפי שמתקבל על הדעת מיסר אלפונסו בחצר המלך. האם הגיעו אליו ידיעות על איסוף המידע נגדו בבית דין האינקוויזיציה של סאראגוסה? קשה להכריע בדבר, שהרי פעלו בתי דין האינקוויזיציה בסודי סודות. ודאי שנהג על פי דרכו בתבונתו המדינית הרבה ועל פי ניסיונו שקנה בחצר המלכות. ועל כן הדעת נותנת, שעשה גם למען יהודי המלכות למניעת גירושם מספרד, ורק בחצר המלך יכול היה לעשות למענם. הכתר ופמלייתו נמצאו עד ה'25 במאי 1492 בגראנאדה ובסנטה פי; ב'26 במאי עברה החצר לאלקאודיטי (Alcaudete) ומועצת המלך נמצאה באותו יום בחאין; ב'27 במאי יצאו לדרך והגיעו למחרת אותו יום לקורדובה, שבה נשתהו עד ל'5 ביוני ומשם החלו בדרכם אל ברצלונה. בין ה'11 ל'25 ביוני עשו הללו בגואדלופי ובפואבלה די גואדלופי³⁴. אלו הם הימים שבהם השיג מיסר אלפונסו מכתב מיוחד במינו, שתוכנו ותרגומו ראויים שיובאו בשלמותם:

32 'sevo de la pierna' (שם)

33 תולדות, עמ' 438 ואילך.

34 די לנו במניין תאריכים זה, כפי שייראה להלן. אך נשלים: ב'26 ביוני הגיעו לאורופיסה וב'29 בו היו ב'23 Menga Muñoz; מן ה'30 ביוני עד ל'2 ביולי שהו באווילה, עיר מושבו של טורקימדה, ושם עסק בבניין מנזר לדומיניקנים. בין ה'6 ל'9 ביולי שהו באריוואלו, ובוליאדוליד שהו מן ה'10 עד ל'23 ביולי. ממנה עברו לפניאפאל, שבה שהו ב'25 וב'26 ליולי; בין ה'28 ל'30 ליולי נמצאו בארנדה די דוארו. ביום האחרון ליציאת היהודים בגירוש שהו בבורגו די אוסמה. רשימת שהות זו מלמדת שכל מה שנחרש באותם ימים כאילו היה מעשה גמור. על פרטי המסע עיין: Prieto-Alvarez (לעיל, הערה 2), עמ' 10. ב'15 ביוני כידוע המירו בגואדלופי אברהם סניור וכמה מבני ביתו.

המלך.

El rey.

Deuotos padres. Nuestro muy Santo Padre por justas causas, de las quales nos tenemos verdadera noticia con su bulla y breues, ha eximido de la jurisdiction y conocimiento del padre prior de Sancta Cruz y de vosotros y de qualesquiere otros inquisidores de la heretica prauitat a nuestro vicecanciller miser Alfonso de la Caualleria e a sus fijos, fijas, hermanos y parientes, descendientes de su padre y madre, y a los dichos padre y madre suyos. E nos, queriendo conformarnos con la voluntat e disposicion de Su Santidad le hauemos otorgado *executoriales** de las dichas bullas y breues, las quales vos seran presentadas. Por ende vos rogamus y encargamos obedezcays las dichas bulla y breues y vos deys inhibidos por ella y por ellos, no poniendo en ello contradiction alguna que, segunt somos informados y seria contra derecho y nos y vosotros si en tal cosa topaua mas *incurriríamos las censuras contenidas en las bullas y breues y por no incurrir en ellas**, y porque es muy justa cosa que no se da lugar a las enemigas que en esta ciudat y reyno estan publicas y descaradas contra nuestro vicecanciller y los susodichos por enemiga suya así por actos por el fechos concernientes nuestro servicio y beneficio deste reyno como por la

אבות נאמנים³⁵. אבינו הקדוש ביותר, מסיבות צודקות, אשר עליהן יש בידינו ידיעות אמיתיות, בכולה שלו ובבריווי השונים ששלח, פטר מסמכות השיפוט וההכרעה של האב ראש מנזר סנטה קרוס והכרעתכם שלכם ושאר חוקרי המינות המשחתת את סגן הקנצלר שלנו מִסֶּר אלפונסו די לה קבלריה, את בניו, בנותיו, אחיו וקרוביו, צאצאי אביו וצאצאי אמו, וכן את אביו ואת אמו שלו. ואנו באשרנו את רצון קדושתו [האפיפיורות] הורנו להוציא אל הפועל* את הכולה והבריווי האמורים. לכן אנו מבקשים ומטילים עליכם לציית לכולה הנ"ל ולבריווי האלה ואסור לכם להתנגד להם, כפי שנמסר לנו [שהנכם מתנגדים], ויהא זה בניגוד לחוק ונגדנו, ואם אתם תהיו נוגעים בדבר תהיו נתונים לעונשים שהבולות והבריווי קבעו, ועל מנת שלא תהיו נתונים להם*, ומכיוון שהדבר צודק ואין לתת מקום לשנאות הקיימות בפומבי בעיר זו [סאראגוסה] ובמלכות להשחרת פניו של סגן הקנצלר שלנו, ואלה הן משנאה כלפיו והן על שום מעשים שעשה הנוגעים לשרותנו ולטובת המלכות, כגון גירוש היהודים, אשר עליהם ניתן לנו להבין שהוא התערב לטובתם, ויהא זה בניגוד לצדק אם על ידי הכולה והבריווי השונים לא יתוקן הדבר. וכיוון שנראה לנו צודק לתיקון הדבר ולאחר התייעצות נתנו רשות להזדקק לכולה ולבריווי הללו ולהציג אותם כדי להישמר מהוצאת השם הרע והשנאה, שבדרך

35 הכוונה לאבות האינקוויזטורים בסאראגוסה.
* מודגש במכתב.

[illegible]

expulsion de los judíos, en la qual se dize les han dado a entender que el ha entretenido, y seria con su iniqua y contra justicia si con la dicha bulla y breues no se remediase, y porque nos ha parecido justo el dicho remedio deliberadamente y consulta le hauemos dado facultat de vsar de las dichas bulla y breues y de presentarle por preseruarse de las dichas calumpnia y enemiga que por otra vía no podría segunt a nos es muy alerta e indubitado.

Dada en Guadalupe [מקום ריק] a de junio, año de MdccccLxxxii.

אחרת לא יוכל לעשות כן, כפי שאנו ערים
לכך ואין לנו כל ספק בכך.
ניתן בגואדלופי [מקום ריק] בחודש יוני
שנת 1492.

כתימוכין לשמועות הללו, שלשם מניעתן קיבל מיסר אלפונסו די לה קבלריה שטר מגן זה, נמצאת עדות בתיק משפטו. פרנאנדינוס סאלינאס, בעברו היהודי שמואל באסו (Baço), העיד ב־15 באפריל 1499³⁶, בימים שככל הנראה נתחדש משפטו של מיסר אלפונסו, ומסר כי

סיפר לו פדרו די סן מיגל, נוצרי חדש, שנקרא ביהדות בשם אדר (Adder), כיצד הוא [אדר] נשלח אליו [אל מיסר אלפונסו] סגן הקנצלר של המלך מטעם יהודי העיר כדי שיפעל אצל הוד מעלתו [המלך] על מנת שלא יקוים אותו גירוש³⁷. הדעת נותנת שהיה יסוד לאותה הנחה שנתערב למען אחיו לשעבר.

דומה עלינו שמיסר אלפונסו ברוב אהבתו לעמו עמד בניסיון מסירותו לו, ונאמנים הם דברי ההערכה שכתב עליו יצחק בער ז"ל³⁸, על התייסרותו בראותו את סבל עמו ותלאותיו. ברם עלינו אף ליתן את הדעת למהות הצו של פרנאנדו לאינקוויזיטורים ולטיבן של הבולות והבריווי שהאפיפיור אינוקנטיוס הוציא והסמיך את המלכים הקאטוליים. בעליל יוצא שטובת המדינה עדיפה והיא שהיתה נגד עיניו של פרנאנדו, ורק *raison d'état* הוא שקבע בהכרעתו

36 עיין בער, תולדות, ב, עמ' 459.

37 '... que sabe, como Pedro de San Miguel, christiano nuevo... el qual seyendo jodio se llamava Adder, que al tienpo de la expulsion de los jodios deste reyno que fue enviado el dicho Adder, la hora jodio, por la aljama de los jodios desta ciudat a micer Alonso, vicecanciller del rey, para si podría remediar con su alteza, que no pasase el dicho destierro' (שם). באותה עדות הוסיף ותיאר את סכנת הפרעות ביהודי סאראגוסה והתערבותו של הארכיגמון חואן למניעתם. והשווה לי (לעיל, הערה 5), שם.

38 בער, תולדות, עמ' 438.

זו של פרנאנדו כבהרבה מהכרעותיו. ואלה היו שיקוליו כאשר נטל מטורקימדה ושופטי בית הדין את הסמכות לדון את מיסר אלפונסו. האפיפיור אינוקנטיוס נענה לו בוודאי לא במעט בהשפעתו של רודריגו בורג'יה, מי שעתיד היה להיות האפיפיור אלכסנדר השישי. אך מסתבר שפטור זה לא עמד זמן רב למיסר אלפונסו. בשנת 1500 הציג לפני בית הדין מערכת הגנה מלאה ודחה את העדויות אחת לאחת וטען על הלשנות ועל השנאה שיהודים שנאו אותו. אף הוצגה שם להגנתו הבולה של אינוקנטיוס השמיני. בשנת 1501 זכה מיסר אלפונסו לטיהור שמו³⁹. ב־30 באוקטובר 1506 ציווה מיסר אלפונסו בצוואתו שיקברו אותו במנזר פרנציסקוס הקדוש שבסאראגוסה, בקפלה של סן אנטוניו די פדובה⁴⁰. לנזירים השאיר חמישה-עשר אלף סולידים לאמירת מיסות לעילוי נשמתו. לאשתו, איסבל די רארו, ולילדיו: מריה, סנצ'ו, אלפונסו וחוליאנה, לכל אחד נתן מאה סולידים; לסנצ'ו בנו קבע עוד עשרת אלפים מרבדי הכנסה שנתית; למוסן אלפונסו – חמשת אלפים סולידים; לחואנה הוסיף שמונים אלף סולידים מן הרכוש, הזהב והכסף כנדוניה; למריה, אשתו של אדון המקום Agravieso, העניק כמה כלי כסף ובדים, לפרנציסקה בתו (כנראה בת מחוץ לנישואים) נתן שנים-עשר אלף סולידים אם תינשא, ואם תיכנס למנזר 200 סולידים שנתיים; לאחיו חיימה די לה קבלריה הוריש בית ועוד אלף סולידים שנתיים ושרשרת זהב ששוויה שלושת אלפי סולידים. את ספריו השאיר לאלפונסו בנו. כן נזכר בצוואה אחיו פבלו די לה קבלריה, הגמון מלטה⁴¹.

סוף סיפור חייו וצוואתו מלמדים עד כמה נסתם הגולל על זיקת עברו היהודי של ענף זה במשפחת די לה קבלריה, כשמיסר אלפונסו, עוזרו הנאמן והמסור של מלכו פרנאנדו, נקרע בין אהבתו לעברו ולעמו ובין מציאות חייו.

39 עיין בער, תעודות, ב, עמ' 459.

40 עיין סיראנואי-סאנס (לעיל, הערה 24), עמ' 195.

41 אלמנתו איסבל די רארו נפטרה בשנת 1511. בנו אלפונסו נשא לאשה בשנת 1508 את מריה די סרדאן. היא היתה בתו של רמון סרדאן, אדון סובראדיאל (Sobradriel). הוא היה ממלא מקומו של המיסטרי רסיונל (lugarteniente del Mestre racional).

